

KİÇİK VƏ ORTA MÜƏSSİSƏLƏRDƏ MALİYYƏ RESURSLARININ İSTİFADƏSİNİN MÜASİR VƏZİYYƏTİNİN TƏHLİLİ

Mirismayıl Seyidov

Xəzər Universiteti, Bakı, Azərbaycan
e-mail: mirismayil.seyidov@gmail.com

Xülasə. Məqalədə Azərbaycanda kiçik və orta müəssisələrin maliyyə resurslarının istifadəsinin normativ-hüquqi bazasının müasir vəziyyətinin qiymətləndirilməsi aparılır. Eyni zamanda, kiçik və orta müəssisələrin iqtisadiyyatın sağlamlaşdırılması, rəqabət mühitinin inkişaf etdirilməsi, əlavə iş yerlərinin yaradılması, struktur dəyişikliyi və yenilənmənin həyata keçirilməsi, ölkənin qeyri-neft sektorunun inkişaf etməsində mühüm rolunu vurqulanır. Bu kontekstdə həmin müəssisələrin maliyyə resurslarının səmərəli istifadə edilməsinin hüquqi bazası tədqiq olunur.

Açar sözlər: kiçik və orta müəssisələr, hüquqi baza, maliyyə resursları, balans aktivləri, balans passivləri, balans likvidliyi.

THE ANALYSIS OF THE CURRENT SITUATION OF USE OF FINANCIAL RESOURCES AT MEDIUM-SIZED AND SMALL ENTERPRISES

Mirismayıl Seyidov
Khazar University, Baku, Azerbaijan

Abstract. In the article the current state of standard and legal base of use of financial resources of small and medium-sized enterprises is considered. It is emphasized the role of the enterprises in development of the economy, improvement of the competitive environment, formation of the labor market, structural changes and in the practice in them of novovvedeniye, in the accelerated development in general of not oil sector of the country. In this context the research of legal base of effective use of financial resources of small and medium-sized enterprises is analyzed.

Keywords: small and medium-sized enterprises, legal base, financial resources, assets of balance, balance liabilities, balance liquidity.

АНАЛИЗ СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ФИНАНСОВЫХ РЕСУРСОВ НА СРЕДНИХ И МАЛЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ

Мирисмаил Сеидов
Университет Хазар, Баку, Азербайджан

Резюме. В статье рассматривается современное состояние нормативно-правовой базы использования финансовых ресурсов малых и средних предприятий. Подчеркивается роль данных предприятий, в оздоровления экономики, совершенствование конкурентной среды, формирование дополнительных рабочих мест, структурные изменения и в ускоренном развитии в целом ненефтяного сектора страны. В этом контексте проводится исследование правовой базы эффективного использования финансовых ресурсов малых и средних предприятий.

Ключевые слова: малые и средние предприятия, правовая база, финансовые ресурсы, активы баланса, пассивы баланса, балансовая ликвидность.

1. Giriş

Bu gün Azərbaycanda kiçik və orta sahibkarlıq öz inkişafının kritik mərhələsini keçir. Dünyada son illərin makroiqtisadi sarsıntıları hər ölkədə, xüsusən də, neft hasilatına əsaslanan iqtisadiyyata malik ölkələrdə özünü biruzə verdi. Ölkəmizdə neft ixracatın kəskin azalması nəticəsində iki dəfə devalvasiya baş verdi. Bu kiçik və orta biznesə, xüsusilə ticarətlə məşğul

olan təsərrüfat subyektlərinə mənfi təsirlərini göstərdi. Odur ki, milli iqtisadiyyatımızın qloballaşma prosesindən və beynəlxalq iqtisadi proseslərdən kənarda qalmamağını nəzərə alaraq, biz yaranmış iqtisadi durumda orta və kiçik müəssisələrin rentabelliğini və maliyyə sabitliyini qorumaq üçün yeni paradigma və yanaşmaları tətbiq etməliyik. Bu baxımdan aparıcı Qərb və hətta Şərq (Çin) ölkələrin maliyyə resurslarından optimal istifadə mexanizmini və üsullarını biz ətraflı tədqiq etməliyik. Bu üsulların sırasında maliyyə axınları nəzarəti prosedurları, maliyyə hesabatlarının təşkili məsələləri xüsusi yer tutur.

Hesab edirik ki, kiçik və orta istehsal müəssisələri iqtisadiyyatın sağlamlaşdırılması, rəqabət mühitinin inkişaf etdirilməsi, əlavə iş yerlərinin yaradılması, struktur dəyişikliyi və yenilənmənin həyata keçirilməsi, qeyri-neft sektorunun inkişaf etməsində mühüm rol oynayır. Deyilənlərlə yanaşı, qeyd etmək lazımdır ki, kiçik biznesin inkişafı əmtəə və xidmətlər bazarında bolluğun yaranmasına, ixrac potensialının yüksəlməsinə, yerli xammal resursunun daha yaxşı istifadə olunmasına imkan yaradır. Lakin yaddan çıxarmaq lazım dedyildir ki, kiçik və orta biznes formalarının inkişafı onların fəaliyyətini rentabelli təşkil etmədən mümkün deyildir. Belə bir kontekstdə kiçik və orta müəssisələrin maliyyə fəaliyyətinin təşkili prinsipləri, maliyyə resurslarının səmərəli istifadə olunması və müəssisədə bölgüsü məsələlərinin araşdırılması aktuallıq qazanır.

2. Kiçik və orta müəssisələrdə maliyyə göstəricilərin müasir vəziyyətinin qiymətləndirilməsi

Araşdırmalar göstərir ki, kiçik və orta sahibkar müəssisələrinin inkişaf etdirilməsinin təşkilati-iqtisadi mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsində maliyyə göstəricilərinin qiymətləndirilməsi mühüm yer tutur.

Burada yaddan çıxarmaq lazım deyildir ki, önəmli olan təkə mövcud problemlərin göstərilməsi deyildir, eyni zamanda, kəmiyyət göstəriciləri də xarakterizə edilməsidir.

Kiçik və orta sahibkar müəssisələrinin maliyyə vəziyyətinin, həmçinin səmərəli inkişafının keyfiyyət meyarlarının qiymətləndirilməsi müəssisələrin rentabelliğinin yüksəldilməsi və onun maliyyə siyasətinin və maliyyə uçotunun səmərəliliyinin yüksəldilməsinə xidmət edir [1,2].

Yuxarıda göstərilənlərə uyğun olaraq bizim tərəfimizdən “Zeytun” müəssisəsinin maliyyə göstəriciləri təhlil olunmuşdur (cədvəl 1).

Cədvəl 1-dən görünür ki, 2014-cü il ilə müqayisədə 2016-cı ilin sonunda hasilat artmamışdır. Satışların hasilatı 3% azalmışdır, belə bir vəziyyət isə öz növbəsində müəssisənin maliyyə vəziyyətinə də təsir göstərmişdir.

Diqqətəlayiq fakt kimi qeyd olunmalıdır ki, araşdırılan dövrdə müəssisədə idarəetmə xərcləri praktiki olaraq həyata keçirilməmişdir.

Cədvəl 1. 2014-2016-cı illərdə “Zeytun” KM-nin maliyyə göstəriciləri, min manatla

Göstəricinin adı	2014 –cü il	2015 –ci il	2016 –cı il	2014 –cü ildə artım tempi (%-faizlərlə)	
				2015 –ci il	2016 –cı il
1. Hasilat	650	667	650	102,6	100
2. Satışların orta maya dəyəri	434	458	422	105,5	97,2

Mənbə: Cədvəl “Zeytun” kiçik müəssisəsinin hesabat materialları əsasında hazırlanmışdır.

Cədvəl 2. 2014-2016-cı illərdə “Zeytun” kiçik müəssisəsinin balans aktivlərinin elementləri, min manatlarla

Balans müddəaları	2014 –cü il	2015 –ci il	2016-cı il	2014-cü ildə mütləq artım, min manatlarla		2014-cü ildə artım tempi %-faizlərlə	
				2015 –ci il	2016-cı il	2015-ci il	2016-cı il
1. Əsas vəsaitlər	56	51	39	-105	-28	67,0	-75,0
2. Ehtiyatlar	67	72	74	5	7	7,4	10,4
3. Pul vəsaitləri və ekvivalentləri	79	80	89	1	-50	1,2	12,6
4 Digər dövryyəaktivləri	28	64	91	36	63	28,5	25,0

Mənbə: Cədvəl “Zeytun” kiçik müəssisəsinin 2014-2016-cı illərdəki hesabat materialları əsasında hazırlanmışdır.

Müəssisənin maliyyə resurslarının bölgüsünün necə aparıldığını dərk etmək üçün təşkilatın aktivinin strukturu nəzərdən keçirilməlidir, yəni müəssisənin mühasibat uçotuna əsasən mülkiyyət vəziyyəti nəzərdən keçirilməlidir.

“Zeytun” kiçik müəssisəsinin 2014-2016-cı illərdəki aktivlərinin balansı cədvəl 3-də təqdim olunmuşdur.

Balans aktivlərini təhlil edərək, müəyyən edilmişdir ki, müəssisənin 2016-cı ildə əsas vəsaitlərinin həcmi 2014-cü il ilə müqayisədə əhəmiyyətli dərəcədə azalmışdır.

2014- cü ilin sonları ilə müqayisədə balansdakı əsas vəsaitlər 25% azalmışdır.

Digər tərəfdən 2014-cü ildə pul vəsaitləri və pul ekvivalentləri 79 min manat səviyyəsində qalmışdır. Belə bir vəziyyət digər dövrəyə aktivləri hesabına baş vermişdir. 2014-2016-cı illərdə 63 min manat, yəni 25% artmışdır, 2016-cı ilin sonlarında belə bir artım digər dövrəyə aktivlərinin artması hesabına baş vermişdir. Digər dövrəyə vəsaitləri 91 min manat səviyyəsində olmuşdur.

Eyni zamanda “Zeytun” kiçik müəssisəsinin 2014-2016-cı illərdəki balansının passivi cədvəl 3-də göstərilmişdir.

Cədvəl 3. 2014-2016-cı illərdə “Zeytun” kiçik müəssisəsinin balans passivinin elementləri, min manatlarla

Balans maddəsi	2014	2015	2016	2014-cü ildə mütləq yayınma, min manat		2014-cü ildə artım tempi, faizlərlə %	
				2015	2016	2015	2016
1. Kapital və rezrevlər							
Nizamnamə kapitalı (min manatlarla)	100	100	100	-	-	-	-
1.1. Əlavə kapital (min manatlarla)	120	120	120	-	-	-	-
2. Qisamüddətli öhdəliklər							
2.1. Kredit borcları (min manatlarla)	8	7	8	- 1	-	12,5	-

Mənbə: “Zeytun” kiçik müəssisəsinin 2014-2016-cı illərdəki hesabat materialları əsasında hazırlanmışdır.

Cədvəl 3-ün materiallarından görünür ki, 2014-2016-cı illərdə kredit borclarında artım müşahidə edilməmişdir.

Araşdırmalar göstərdi ki, borc vəsaitlərinin payı aktivlərin məcmu formalaşması mənbələrində təhlil edilən dövrdə artmışdır. 2016-cı ilin sonlarında müəssisənin borc vəsaitlərinin həcmi 87 min manat olmuş, artım isə ümumi passivlərin 5,93%-i civarındadır.

Müəssisənin borc vəsaitlərinin artması onun maliyyə risklərinin artmasına səbəb olur, onun maliyyə dayanıqlılığına təsir göstərə bilər.

Vəsaitlər mənbəyinin rəasional strukturunun formalaşdırılması üçün müəssisənin tələb olunan səviyyələrdə maliyyələşdirilməsi və bunun üçün isə gəlirlərin istənilən səviyyədə olması lazımdır.

Təhlillər göstərdi ki, müəssisənin hesablaşma sənədlərində təhlil edilən dövrdə maliyyə resursları mənbələrinin vəsaitləri 90 min manat, artım tempi isə 55% artmışdır. Müəssisəyə məxsus vəsaitlər 70 min manat, borc vəsaitləri isə 20 min manat artmışdır.

Kiçik müəssisəyə məxsus maliyyə mənbələrinin artım tempi 2016-cı ildə 2014 cü il ilə müqayisədə 115,5% olmuşdur. Beləliklə, borc mənbələrinin artım tempi kiçik müəssisəyə məxsus maliyyə mənbələrinin artım tempini qabaqlayır. Mənbələrin ümumi məbləğində borc kapitalının ümumi çəkisi 2014-cü ildə 76,5%-dən 2016-cı ildə 39,2%-ə qədər azalmışdır. Təhlil edilən dövrdə borc kapitalının artım tempi 103,5% olmuşdur. Kredit borclarının məbləği vaxtında kredit borclarının ödənilməsi ilə azalmışdır.

Maliyyə resursları müəssisənin balansında aşkar formada diqqəti cəlb etmir, lakin onların məbləğinin hesablanması müəssisənin maliyyə vəziyyətinin qiymətləndirilməsi üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Maliyyə resurslarının məbləğinin və müəssisənin reallaşdırılan məhsullara məsrəflərinin müqayisəsi onların təkrar istehsal prosesi üçün nə qədər kifayət etməsi barəsində fikir yaradır.

Müəssisənin maliyyə resurslarında borc kapitalının ümumi çəkisinin aşağı səviyyədə olması müsbət faktor kimi, müəssisənin tədarükçü və kreditorlardan asılılıq səviyyəsinin aşağı olmasından, ödəniş qabiliyyətinin isə yüksək olmasından xəbər verir.

Əsas göstəricilər üzrə “Zeytun” kiçik müəssisəsinin balansının likvidliyinin təhlili cədvəl 4-də təqdim olunmuşdur.

Mütləq likvidlik əmsalı təhlil edilən dövrün əvvəli və axırında (2014-2016-cı illərdə) normativlərdən yüksək səviyyədədir (0,2). Bütün bunlar isə o, deməkdir ki, əmsalın əhəmiyyəti və müəssisə likvid aktivlər hesabına vaxtında təcili öhdəliklərin yerinə yetirilməsi üçün kifayət qədər vəsaitlər mövcuddur.

2014-2016-cü illərdə aralıq likvidlik əmsalı normativ təyinatına uyğundur, bütün bunlar isə o, deməkdir ki, müəssisə cari (qısamüddətli) öhdəlikləri sırf dövriyyə aktivləri hesabına qarşılığını təmin edə bilər.

Cədvəl 4. 2014-2016-cı illərdə “Zeytun” kiçik müəssisəsinin nisbi göstəricilər üzrə balansının likvidliyinin təhlili

Adı	2014	2015	2016	Normativ
1. Mütləq likvidlik əmsalı	0,4	0,2	0,3	0,2-0,5
2. Aralıq likvidlik əmsalı (kritik)	0,97	0,6	0,7	0,5-1,0
3. Cari (ümumi) likvidlik əmsalı	2,1	2,45	2,33	2,0-2,5
4. Dövriyyə vəsaitlərinin öz maliyyə mənbələri hesabına təmin edilməsi əmsalı	0,2	0,39	0,4	>0,1
5. Ödəniş qabiliyyətinin bərpa əmsalı	1,5	2,09	2,5	>1
6. Dövriyyə aktivləri və qısamüddətli öhdəliklərin nisbətləri (artıq+), (az, natamam-) min manat	1,62	1,42	1,55	x

Mənbə: Cədvəl tərtib edilərkən metodika [3] və “Zeytun” kiçik müəssisəsinin hesabat materiallarından istifadə olunmuşdur.

Cədvəl 5. 2014-2016-cı illərdə “Zeytun” kiçik müəssisəsinin itkisiz satışlarının həcmi və maliyyə möhkəmliyinin hesablanması

Göstərici	2014 - cü il	2015- ci il	2016-cı il
1. Satışların məbləği (hasilat) min manat	65	66	67
2. Dəyişkən məsrəflərin məbləği, min manat	30	40	45
3. Marjinal gəlir, min manat	35	26	22
4. Dəyişən məsrəflərin hasilatda payı, %	46,1	60,6	67,1
5. Daimi məsrəflərin hasilatda məbləği, min manat	14	13	15
6. Satışların kritik həcmi (rentabellik kəndarı), min manat		29,7	11

Mənbə: Cədvəl monoqrafiyada göstərilmiş metodologiya [4] və “Zeytun” kiçik müəssisəsinin hesabat materialları əsasında hazırlanmışdır.

Likvidlik əmsalı təhlil edilən dövrün əvvəli və axırında normativ təyinatından yüksəkdir (cədvəl 2), bütün bunlar isə o, deməkdir ki, əmsal kifayət qədər yüksəkdir, müəssisə təsərrüfat fəaliyyətini öz vəsaitləri ilə təmin edə bilər, vaxtında öhdəliklərini yerinə yetirə bilər.

2016-cı ilin sonunda müəssisə ödəniş qabiliyyətini bərpa etmişdir (cədvəl 5), çünki uyğun göstərici vahiddən yüksəkdir.

Cədvəl 5-dəki məlumatlardan görünür ki, 2014-2016-cı illərdə satışların məbləği sabit olaraq artmışdır. Bununla yanaşı dəyişkən məsrəflər də artmışdır, burada artım tempi 103% olmuşdur. Lakin araşdırılan dövr ərzində müəssisənin marjinal gəliri 62,8% azalmışdır.

Nəticə. Bütün bunlar isə belə bir qənaətə gəlməyə əsas yaradır ki, müəssisə satış texnologiyalarını təkmilləşdirməli və əmək məhsuldarlığını bazarın tələblərinə uyğun yüksəltməlidir. Eyni zamanda cədvəldəki göstəricilərdən məlum olur ki, daimi məsrəflərdə nisbi davamlılıq müəssisələrdə dəyişkən məsrəflərin artması şəraitində mövcud resurslardan qeyri-səmərəli istifadə edir. Bunun aradan qaldırılması isə, zənnimizcə, kiçik və orta müəssisələrin maliyyə uçotunda Beynəlxalq Maliyyə Hesabatların Standartlarının tətbiqi ilə aradan qaldırmaq mümkün olar.

Ədəbiyyat

1. Bağirov D., Həsənlı M., (2011) Maliyyə, Dərs vəsaiti (ikinci buraxılış), Bakı, İqtisad Universiteti Nəşriyyatı, 384 səh.
2. Sadıqov M.M., (2001) Azərbaycan Respublikasının maliyyə potensialının formalaşması problemləri, Bakı.
3. Абрютина М.С., Грачев А.В., (2011) Анализ финансово-хозяйственной деятельности предприятия: Учебно-практическое пособие, 3-е издание, Москва Дело и Сервис.
4. Жулега И.А., (2006) Методология анализа финансового состояния предприятия: монография, ГУАП, СПб., 235 с.